

Pasirodė išsami JAV lietuvių išeivijos ryšių su Lietuva apžvalga

Ingrida Jakubavičienė

Istorinė LR Prezidentūra Kaune, Vilniaus g. 33, Kaunas
el. p. ingrida.jakubaviciene@gmail.com

SKIRIUS, Juozas. *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais*. Vilnius: Savas takas, 2018. 558 p.

Ši knyga, be abejo, yra solidžiausias istoriko prof. dr. Juozo Skiriaus indėlis į JAV lietuvių ir jų ryšių su Lietuva tyrinėjimus. Istorikas, jau daugiau nei du dešimtmečius tyrinėjantis JAV lietuvių ir Lietuvos visuomenės bei valdžios sąveiką, paskelbęs dešimtis mokslinių straipsnių ir dešimt mokslo monografijų¹, yra neabejotinos kompetencijos specialistas tokiam milžiniškam tyrimui atlikti. Pirma, dėl šimtą metų apimančių chronologinių rėmų ir dėl plačiausio spektro organizacijų, komitetų bei pavienių asmenų iniciatyvų, akcijų ir ilgalaikės kryptingos veiklos tyrinėjimų, kuriuos autorius sutalpina į 558 puslapių monografiją. Antra, dėl ilgamečio darbo ir paieškų Lietuvos bei JAV archyvuose, mokslinių tyrimų centruose,

¹ SKIRIUS, Juozas. *Lietuvos užatlantės diplomatija 1918–1929 metais: santykių su JAV politiniai ir ekonominiai aspektai*. Vilnius: Garsų pasaulis, 1995; SKIRIUS, Juozas. *Lietuvos valdžios ryšiai su JAV lietuviais 1926–1940 metais: suartėjimo kelių paieškos*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2016; SKIRIUS, Juozas. *Amerikos lietuvių tarybos veikla 1945–1948 metais: išeivijos pastangos dėl „Displaced Persons Act“ priėmimo*. Chicago: Lithuanian Research and Studies center, 2001; SKIRIUS, Juozas. *J. Bielskis (1891–1976). Gyvenimas Amerikoje tarnaujant Lietuvai: JAV lietuvių veikėjas ir diplomatas*. Chicago: Lithuanian Research and Studies center, 2004; SKIRIUS, Juozas. *U. S. Government Policy Toward Lithuania 1920–1922*. Chicago: Lithuanian Research and Studies center, 2001.

bibliotekose². Trečia, dėl perskaitytos labai gausios istoriografijos, spaudos publikacijų, kurios dažnai cituojamos monografijoje. Ketvirta, dėl noro atskleisti aprašomą temą ne tik tekstu, bet ir vaizdine medžiaga, – knygoje pateikta vertingų iliustracijų.

Knygą sudaro trys skyriai, kurie dalija tyrimą į tris atskirus chronologinius laikotarpius. Pirmasis skyrius (133 puslapiai) apima Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpį 1918–1940 m. Antrajame skyriuje (155 puslapiai) autorius analizuoja JAV lietuvių ryšius su okupuota Lietuva 1940–1990 m. Trečiasis skyrius – pats didžiausias (189 puslapiai) – skirtas ryšiams su nepriklausomybę atkūrusia Lietuva atskleisti nuo 1990 iki 2018 m. Knygos pabaigoje esančiame „Pabaigos žodyje“ tarsi sudėliojami visi taškai ant „i“ – pateikiami atsakymai į daugelį klausimų, kurių kilo skaitant šią monografiją.

Galima sakyti, kad ši knyga – svarbiausių JAV lietuvių ir Lietuvos sąveikos įvykių bei dalyvavusių asmenų katalogas. Suprantama, kad dėl laikotarpio apimties ir įvykių gausos visi jie aptariami gana glaustai, paliekant skaitytojui galimybę plačiau pasiskaityti sudominusia tema, naudojantis autoriaus pateiktu ilgu literatūros sąrašu³. Ši knyga įprasmino dešimčių tūkstančių aktyviai veikusių lietuvių veiklą, o 2 000 lietuvių, kurių pavardės sugulė į asmenvardžių rodyklę⁴, nusipelnė ypatingos pagarbos už svarų indėlį dirbant Tėvynės labui.

Nors šiandien emigracija iš Lietuvos yra peržengusi visus sveikos ir natūraliai atsiuriančios visuomenės rėmus ir aiškiai įvardijama kaip valstybę silpninantis reiškinys, ši knyga leidžia į lietuvių emigracijos procesus pasižiūrėti ramesniu žvilgsniu. Knygoje pasakojama apie tai, kaip pirmos, antros ir trečios kartos emigrantai Amerikoje nepamiršo savo kilmės ir saitų su gimtine bei tauta ir lygiai taip pat, kaip ir Pirmąjį pasaulinį karą išgyvenę lietuviai, džiūgavo sužinoję apie nepriklausomą Lietuvą. Svajonėms apie nepriklausomybę pavirtus realybe, tūkstančiai JAV lietuvių aukojo Lietuvai, ieškojo likusių giminių ir siuntė jiems paramą, pagaliau kai kurie nusprendė visam laikui sugrįžti ir prisidėti prie modernios Lietuvos Respublikos kūrimo. Autorius labai gražiai perteikė labai svarbią detalę – visą laiką JAV lietuviai galėjo glaudžiai ir naudingai bendradarbiauti su Lietuva tik todėl, kad Jungtinės Amerikos Valstijos nuostatos Lietuvos atžvilgiu buvo palankios, o politika Lietuvos, jos piliečių ir lietuvių kilmės JAV piliečių atžvilgiu – geranoriška. Sunku būtų įvardyti kitą valstybę, kurioje gyvenę lietuviai būtų turėję tokias sąlygas veikti, organizuoti mitingus ir akcijas Lietuvai paremti, bendrauti su Kongreso nariais ir jiems išsakyti savo tėvynės problemas bei poreikius, rengti susitikimus su prezidentais, ieškoti jų užtarimo ir politinės paramos.

² Autorius pateikia nuorodų į dokumentus, saugomus Pasaulio lietuvių archyve Čikagoje, Amerikos lietuvių kultūros archyve Putname, Balzeko lietuvių kultūros muziejaus archyve Čikagoje, Lietuvos centriniame valstybės archyve, Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo, Vilniaus universiteto ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekose.

³ SKIRIUS, Juozas. *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais*. Vilnius: Savas takas, 2018, p. 516–530.

⁴ Ten pat, p. 533–555.

Perskaičius knygą galima sakyti, kad ji pasakoja apie šimtą metų trunkančius Lietuvos ryšius su pačia Amerika, kad iš tekstų tarsi sklinda laisvas „Amerikos balsas“. Nors knyga mokslinė monografija ir autorius tikrai nenukrypo nuo moksliniam darbui keliamų reikalavimų, vis dėlto, manau, kiekvienas skaitytojas pajus, kiek daug teigiamų emocijų spinduliuoja tas gilus ir šiltas jausmas – meilė Tėvynei. Juk jeigu ne ji, tai jokia laisva visuomenė prievarta, o ne savo valia, niekada nebūtų paaukojusi milijonų dolerių, skyrusi milijonų valandų savanoriško darbo, kryptingai dirbusi už Atlanto nutolusios gimtinės labui. Išties dažnai knygos skyrelius norisi apibendrinti: „Viskas vardan tos...“

Vos atvertę pirmąjį skyrių, sužinome apie JAV lietuvių politinę veiklą 1918 m., jų siekį visomis išgalėmis remti Lietuvos Tarybą ir nepriklausomą Lietuvą. Pasak autoriaus, pirmą kartą JAV visuomenė apie lietuvių tautą ir Lietuvą išgirdo 1916 m. liepos 21 d., kai JAV lietuvių pastangomis buvo gautas JAV Kongreso pritarimas organizuoti piniginę rinkliavą kenčiančiai dėl karo Lietuvai remti, vargstantiems tautiečiams šelpti. 1916 m. rugpjūčio 31 d. JAV Prezidentas W. Wilsonas pasirašė specialų dekretą, kuriuo lapkričio 1-oji buvo paskelbta Lietuvos diena ir leista rinkti aukas. Tą dieną visi pagrindiniai JAV laikraščiai rašė apie Lietuvą. Kartu tai buvo pirmas oficialus JAV Prezidento aktas, pripažįstantis lietuvių tautos egzistavimą⁵. Akcija buvo sėkminga ir labai greitai JAV lietuviai suaukojo apie 200 000 dolerių. Iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos 1 400 dolerių buvo papildyti Raudonojo Kryžiaus 100 000 dolerių suma, nupirkta drabužių, įrangos ligoninėms bei vaistų ir 1919 m. viduryje išsiųsta į Lietuvą. J. Skiriaus teigimu, tokiu būdu JAV lietuviai pirmą kartą skyrė didelę piniginę auką Lietuvos reikalams⁶.

Be piniginių aukų, buvo išsakomi aiškūs politiniai reikalavimai. Vienas iš garsiausių tokių pavyzdžių – JAV lietuvių peticija (buvo surinkta milijonas parašų), kuria buvo prašoma, kad JAV Prezidentas pripažintų Lietuvos nepriklausomybę. Parašai, kurie buvo įrišti į 138 knygas, 1921 m. gegužės 31 d. buvo iškilmingai įnešti į Baltuosius rūmus. Lietuva gavo daug prasmingų dovanų ir apie jas skaitytojai taip pat ras informacijos knygoje. Pavyzdžiui, kai lietuviai Amerikoje sumanė Lietuvai įteikti simbolinę dovaną, buvo nutarta išlieti Laisvės varpą. Tai buvo JAV *Liberty Bell* liedinta kopija. Šios idėjos iniciatorius – Čikagos gyventojas advokatas Jonas Bagdžiūnas-Borden, tad renkant milijoną parašų kartu buvo renkamos ir aukos Laisvės varpui, kuriame buvo išlietas B. K. Balučio sukurtas posmas: „O, skambink per amžius vaikams Lietuvos, kad laisvės nevertas, kas negina jos.“ 1919 m. išliejus varpą beveik metus jis buvo vežiojamas po Amerikos lietuvių kolonijas ir kartu renkamos aukos. Varpu galėjo paskambinti kiekvienas, paaukojęs 5 dolerius. Laisvės varpo kelionės metu pusė surinktų lėšų buvo nusiųsta į Paryžių Lietuvos delegacijos Taikos konferencijoje veiklai finansuoti. Tik 1922 m. Laisvės varpas pasiekė Kauną ir buvo iškeltas Karo muziejaus bokšte⁷. Šiame skyriuje aptarta ir daugiau glaudžius ryšius su gimtine liudijančių epizodų: transatlantinių lakūnų Stepono Dariaus ir

⁵ SKIRIUS, Juozas. *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais*. Vilnius: Savas takas, 2018, p. 56.

⁶ Ten pat. p. 57.

⁷ Ten pat. p. 69–72.

Stasio Girėno skrydis per Atlantą, JAV lietuvių sportininkų pergalės, JAV lietuvių pagalba pristatant Lietuvą tarptautinėje parodoje Niujorke 1939 m. ir daugelis kitų.

Tačiau ne tik aukomis ir dovanomis JAV lietuviai rodė savo meilę. Suprasdami, kad pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais Lietuvai labai trūko išsilavinusių žmonių, įvairių sričių specialistų, į Lietuvą pasiryžo atvykti įvairių sričių specialistų: teisininkai Leonardas Šimutis ir advokatas Bronius K. Balutis, inžinierius Tomas Norus-Naruševičius, kunigai Jonas Žilius, Julius Kaupas ir Jonas Dabužis, kultūrininkas ir medikas Jonas Šliūpas, spaudos darbuotoja, filologė Magdalena Avietėnaitė, mokslininkai Kazys Pakštas ir Jonas Šimkus, verslininkai Petras Karuža, Jonas Ramonas, Konstantinas Norkus ir daugelis kitų⁸. Tačiau tik „Pabaigos žodyje“ sužinome, jog iš 1918–1923 m. grįžusių į Lietuvą daugiau kaip 200 000 lietuvių beveik visi, išskyrus kelis šimtus, ir vėl buvo priversti išvykti į JAV. Paaiškėjo, kad Lietuva tuo metu dar neturėjo normalių ekonominių, teisinių sąlygų, tad, patyrę nusivylimą dėl biurokratijos ir korupcijos, praradę pinigus, jie ir vėl turėjo reemigruoti į JAV⁹.

Autorius daug dėmesio skiria JAV lietuvių finansinei paramai. Jis teigia, kad piniginių aukų tradicija ėmė formuotis nuo 1899 m., kai buvo nutarta paaukoti 100 dolerių Lietuvos skyriui pasaulinėje parodoje Paryžiuje paremti, o po metų – 1900 m. – buvo nutarta įkurti kankinių kasą ir remti nukentėjusius kovotojus prieš Rusijos valdžios priespaudą Lietuvoje. Tačiau buvo tik epizodinės iniciatyvos. Tik nuo 1914 m. prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui imta masiškai rinkti aukas Tautos fondui. Jo mastas tikrai buvo įspūdingas: iki 1922 m. rugsėjo 1 d. Tautos fondas kovoms dėl Lietuvos nepriklausomybės finansuoti išleido 306 886 dolerius, nukentėjusiesiems nuo karo šelpti – 115 766 dolerius, kultūros reikalams – 56 283 dolerius, organizaciniams reikalams – 36 677 dolerius¹⁰. Pasak J. Skiriaus, atsikuriančiai Lietuvai ne mažiau aktuali buvo gauta Lietuvos laisvės paskola, kuri buvo renkama 1919–1923 m. Ji siekė 1 mln. 842 166 dolerius. Ši paskola atliko tikrai reikšmingą vaidmenį: iš jos buvo mokami atlyginimai valstybės tarnautojams ir kariškiams, išlaikomos Lietuvos atstovybės užsienyje, be to, šie pinigai buvo valiutinė bazė įvedant litą¹¹. O kur dar „Aukso ir sidabro fondas“, parama Vyriausiajam Lietuvos gynimo komitetui, aukos Lietuvos šauliams, įvairios stipendijos ir piniginės perlaidos Lietuvos Raudonajam Kryžiui¹². Prie krašto ūkio atgaivinimo prisidėjo ir amerikietiško kapitalo įmonių – Amerikos lietuvių prekybos bendrovės, J. Šliūpo kapitalo bendrovės, „Drobė“, „Rūbas“, „Lietuvių audėjai“, „Lietuvių garlaiviai“ ir kitų – steigimas. Knygoje aptarti ir atskirų JAV lietuvių verslininkų bandymai įsitraukti į prekybą su Lietuva¹³. Tačiau, nepaisant plačių užmojų, ne viskas ėjosi lyg per sviestą. JAV lietuvių verslininkų viltis temdė dideli

⁸ SKIRIUS, Juozas. *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais*. Vilnius: Savas takas, 2018, p. 49.

⁹ Ten pat, p. 502.

¹⁰ Ten pat, p. 101.

¹¹ Ten pat, p. 106–107.

¹² Ten pat, 107–123.

¹³ Ten pat, p. 140–144.

nusivylimai, kuriuos sukėlė dideli finansiniai praradimai Lietuvoje, įvairūs apribojimai įsigyti Lietuvoje nekilnojamojo turto, kritiškas požiūris į 1926 m. gruodžio perversmą.

Antrajame skyriuje autorius nagrinėja JAV lietuvių ryšius su sovietų okupuota Lietuva. Knygoje plačiai nušviečiama, kokį svarbų vaidmenį JAV lietuviai atliko, kai reikėjo gauti JAV administracijos paramą, apsaugoti lietuvių karo pabėgėlių (*Displaced Persons, DP*) teises Vakarų Europoje. Paaiškėjus, kad po karo greitai metu nebus atkurtas Lietuvos valstybingumas, 1947–1948 m. Amerikos lietuvių taryba (ALT) reikalavo į JAV įsileisti visus DP lietuvius. Bendromis su kitų tautinių bendruomenių atstovais pastangomis 1948 m. birželio 19 d. buvo papildytas JAV imigracijos įstatymas DP teisių aktu ir tai leido pradėti plačią DP emigraciją į JAV. Greta šio svarbaus laimėjimo autorius dar daugiau dėmesio skiria Amerikos lietuvių inicijuotam Kersteno komiteto tyrimui, kurio metu turėjo būti ištirtos Baltijos valstybių okupacijos aplinkybės ir tuose kraštuose vykdomas gyventojų genocidas. ALT buvo įsitikinusi, kad jei JAV Kongresas nustatytų SSRS įvykdytą okupacijos ir prievartinio įtraukimo į SSRS neteisėtumą, po to JAV padedant būtų galima šį klausimą kelti JTO, reikalaujant išvesti okupacinę kariuomenę ir atkurti nepriklausomybę¹⁴. Pasak J. Skiriaus, šio komiteto darbas padėjo auklėjamai veikti viešąją JAV nuomonę pavergtiems kraštams palankia prasme, o Kersteno komiteto tyrimas JAV valdžiai padėjo teisiškai konstatuoti okupacijos ir aneksijos pateisinimo faktus¹⁵.

Lietuvių delegacijos ne kartą susitiko su JAV prezidentais ir stengėsi pasinaudoti JAV prezidentų rinkimų kampanijomis, tačiau iki 1981 m., kai JAV Prezidentu buvo išrinktas Ronaldas Reiganas, aiškiai įvardijęs SSRS kaip „blogio imperiją“, kitų prezidentų parama apsiribojo tik JAV nuostatos niekada nepripažinti Baltijos šalių okupacijos pakartojimu.

Aptariamuoju sovietinės okupacijos Lietuvoje laikotarpiu autorius išryškina Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK) darbus bei indėlį į Lietuvos išlaisvinimo sąjūdį 1943–1992 m. Be VLIK darbo, gana plačiai aptariama ir JAV lietuvių bendruomenės kultūrinė ir politinė-propagandinė veikla, kasmet minint Vasario 16-ąją. Autorius skaitytojus supažindina ir su skaitytojams mažiau žinomomis organizacijomis: Amerikos baltų lyga, Lietuvių moterų klubų federacija, Lietuvos vyčiais ir kitomis. Būtent šios organizacijos inicijavo iškilų lietuviybės ženklus įamžinančių paminklų statybą JAV, rengė mitingus ir protesto akcijas, kad Lietuvos vardas ir jos laisvės klausimas atsidurtų JAV spaudos puslapiuose. Autorius atskirą skyrelį skiria radijo laidoms, „Amerikos balso“ ir kitoms transliacijoms, kurių balsas iš laisvojo pasaulio slapta buvo girdimas ir okupuotoje Lietuvoje.

Net ir sovietmečiu, kada už geležinės uždangos buvo sunku prasiskverbti tiesos žodžiui, tautiečių užuojautai ir finansinei paramai sovietų engiamiems lietuviams, JAV lietuviai kryptingai veikė kovodami su sovietų skleidžiama propaganda ir amerikiečių smegenis apnuodijusiu Maskvos melu. Autoriaus pateikta statistika demaskuoja SSRS pelnymąsi iš Amerikos lietuvių dosnumo ir noro padėti skurstantiems artimiesiems. Sovietai kiekvieną iš JAV siunčiamą daiktą, net ir dėvėtus drabužius, apmokestindavo nuo 30 iki 80 proc.

¹⁴ SKIRIUS, Juozas. *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais*. Vilnius: Savas takas, 2018, p. 177.

¹⁵ Ten pat, p. 179.

muito mokesčiais. Pavyzdžiui, išsiųstas siuntinys, kurio prekių vertė siekė 12 dolerių 95 ct, siuntėjui kainuodavo 31 dolerį ir 2 ct. Pasak J. Skiriaus, sovietai, pajutę pelningo verslo gyslelę, atidarė specialias agentūras, kur išeiviai galėjo už dolerius giminėms nupirkti SSRS pagamintų automobilių, šaldytuvų, radijo ir fotoapatarų, televizorių, net poilsį kurortuose ir sanatorijose. Tuo tikslu Niujorke buvo surengta speciali paroda, kur SSRS eksponavo savo prekes, kurias amerikiečiai galėjo užsakyti ir padovanoti savo giminėms¹⁶. Žinoma, būtų įdomu sužinoti konkretų skaičių, kiek JAV lietuviai išleido pinigų savo giminėms remti ir kiek pelno iš to dosnumo turėjo sovietai, tačiau autorius pripažįsta, kad neįmanoma apskaičiuoti, kiek per visą okupacijos laikotarpį iš JAV buvo siųsta siuntinių. Autorius apibendrina, jog Lietuvoje gyvenantiems asmenims tokio pobūdžio giminių parama buvo labai svarbi, o svarbiausia – „teikė didelę materialinę ir moralinę pagalbą, kuri atmuša visokią okupantų propagandą“. Kad skaitytojas įsivaizduotų galimas paramos sumas, J. Skirius pateikia Stasio Michelsono metodiką: „Jeigu 100 000 Amerikos lietuvių kasmet pasiūsdavo saviškiams vidutiniškai po 100 dolerių, tai reikštų 10 mln. per metus arba 200 mln. dolerių per 20 Lietuvos nepriklausomybės metų“¹⁷. Autorius pristato ir kitas skaitytojams gerokai primirštas temas – susirašinėjimo trukdžius bei palikimų problemų sprendimus, nes ir čia savo grobuoniškus nagus kišo SSRS konsulai¹⁸.

Knygoje lyg marga vėduoklė išsiskleidžia visas JAV lietuvių politinis spektras: nuo konservatyvių tautininkų ir krikščionių demokratų iki komunistuojančių „pažangiečių ir liberalių lietuvių“. Jeigu „dešinės“ jėgos visomis išgalėmis siekė kovoti prieš SSRS okupaciją ir padėti nuo raudonojo teroro nukentėjusiems asmenims, tai kairieji ir liberalieji lietuviai neįžvelgė bolševikinio socializmo antihumaniškumo, okupacijos žalos, todėl net žinias apie gyventojų trėmimus ir politinių kalinių kalinimą jie laikė šmeižtu. Būtent šios komunistuojančios lietuvių organizacijos siuntė sveikinimo telegramas J. Paleckio vyriausybei, smerkė JAV lietuvių patriotinių organizacijų reiškiamus protestus, leido knygas, kuriose rašė „teisybę apie Lietuvą“¹⁹. Ši knyga padeda pamatyti virusias politines batalijas pačių JAV lietuvių bendruomenėje.

Trečiajame skyriuje autorius nagrinėja JAV lietuvių santykius su valstybingumą dar kartą atkūrusia Lietuva iki 2018 m. Amerikos lietuviai su dideliu džiaugsmu išgyveno 1990 m. kovo 11-ąją. Tai buvo didžiausių vilčių išsipildymas, tačiau kartu žaibiškai atėjo supratimas, jog nepriklausomybei įtvirtinti prireiks visų lietuvių pastangų. JAV lietuviai Čikagoje įkūrė „karštąją liniją“, kuri visą parą pasauliui teikė informaciją apie įvykius Lietuvoje. JAV lietuvių bendruomenės atstovai stengėsi pagelbėti naujai Lietuvos vyriausybei – teikė konsultacijas, siūlė užmezgti ryšius, organizavo mitingus prie SSRS ambasados Vašingtone ir, SSRS pradėjus ekonominę blokadą prieš Lietuvą, reikalavo ją nutraukti. Minimų faktų grandinę galima būtų tęsti toliau, tačiau norėtusi pasidžiaugti,

¹⁶ SKIRIUS, Juozas. *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais*. Vilnius: Savas takas, 2018, p. 263–264.

¹⁷ Ten pat, p. 500.

¹⁸ Ten pat, p. 267–270.

¹⁹ Ten pat, p. 270–281.

kad kiekvienam skaitytojui „į lentynėles“ sklandžiai susidėlios ne tik pro akis prabėgę 1990–1993 m. įvykiai, bet ir užsipildys iki tol tuštokos buvusios nišos – juk tuos įvykius prisimename iš buvusio Lietuvos TSR piliečio pozicijos ir JAV lietuvių indėlis neatrodė toks svarbus ir svarus, priešingai, atrodė, kad viskas atlikta ir iškovota buvusių socialistinio lagerio lietuvių pastangomis. Vis dėlto remiantis pateikiamais faktais galima sakyti, jog gana greitas sovietų atsitraukimas po kruvinos 1991 m. sausio 13-osios yra didelis ir JAV lietuvių bei išjudintos pasaulio žiniasklaidos nuopelnas. Istorikas J. Skirius teigia, kad pati reikšmingiausia JAV lietuvių politinė parama atkūrus nepriklausomybę buvo būtent tvirtas užnugaris ir postūmis tapti NATO aljanso nare. Dar 2001 m. pagrindinės JAV lietuvių organizacijos – JAV lietuvių bendruomenė, ALT, „Lietuvos vyčiai“ ir JAV lietuvių respublikonų federacija – sutarė spausti JAV administraciją, kad Lietuva 2002 m. būtų pakviesta į NATO²⁰. Ne mažiau įdomu skaityti ir skyrelį, skirtą šio laikotarpio finansinei paramai aptarti. Nuo 1990 iki 2000 m. kasmet Lietuvai buvo persiunčiama apie 1,5 mln. dolerių. Vėliau parama sumažėjo, nes pagerėjo ekonominė situacija Lietuvoje, be to, gerokai sumažėjo JAV lietuvių, norinčių aukoti Lietuvai. Tam įtakos turėjo ir trumparegiška tuometinės valdžios politika: 1994 m. Lietuvos politikų kalinių ir tremtinių sąjungos narys Balys Gajauskas Amerikos lietuviams pasiskundė, kad už jų teikiamą paramą organizacija yra terorizuojama Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, kuriai iš premjero A. Šleževičiaus vadovaujamos vyriausybės atėjo nurodymas išieškoti mokesčius už gautą labdarą ir pareikalauta sumokėti 11 000 litų mokesčius ir 21 000 litų baudą. Tai sukėlė didelį išeivijos pasipiktinimą, tačiau labiausiai nerimą kėlė tai, kad naujoji laisvos Lietuvos valdžia „šokdina“ labiausiai nuo komunizmo nukentėjusius žmones²¹. Amerikos lietuvių svarbiausia paramos organizacija – Bendrasis Amerikos lietuvių fondas (BALF) – savo veiklą vykdė iki 2008 m., kada buvo nutarta misiją baigti, nes gerokai praretėjo šiam darbui pasišventusių žmonių gretos.

Autorius aptaria ir JAV lietuvių paramą įgyvendinant įvairius kultūros projektus: jie dosniai rėmė Valdovų rūmų atstatymą, Mažosios Lietuvos enciklopedijos, laikraščio „Draugas“ leidybą, kultūros vertybių sugražinimą į Lietuvą, aukojo Lietuvos muziejams. Ne mažiau aktualus buvo JAV lietuvių indėlis į atsinaujinančios Lietuvos mokslą ir švietimą atkuriant Vytauto Didžiojo universitetą, rengiant kursus Lietuvos mokytojams, steigiant stipendijas ir premijas iškiliems Lietuvos mokslininkams²². Beje, ši knyga taip pat yra dar viena JAV lietuvių dovana nepriklausomybės atkūrimo šimtmetį švenčiančiai Lietuvai, kadangi ji išleista JAV lietuvių „Draugo“ fondo lėšomis ir fondo pirmininkės Marijos Remienės iniciatyva. Tenka viltis, kad 500 egzempliorių tiražo pakaks svarbiausioms mokslo ir švietimo institucijoms.

Pabaigoje belieka pasveikinti autorių atlikus didžiulį darbą ir lietuvių istoriografiją papildžius labai vertingu veikalu.

²⁰ SKIRIUS, Juozas. *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais*. Vilnius: Savas takas, 2018, p. 330–331.

²¹ Tena pat, p. 363.

²² Ten pat, p. 445–478.